

УДК 355.133:303.686

ПЕТРОВА Людмила – кандидат філософських наук, доцент, учений секретар, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, 77/79, вул. Сумська, м. Харків, Україна, індекс 61023 (luida64p@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9341-1030>

БРИК Тетяна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри іноземних мов, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, 77/79, вул. Сумська, м. Харків, Україна, індекс 61023 (bellabryk18@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7138-2590>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.13>

Бібліографічний опис статті: Петрова, Л., Брик, Т., (2022). Феномен особистості сучасного військового керівника як предмет соціально-філософської рефлексії. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія», № 44, 194–208, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.13>*

ФЕНОМЕН ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ВІЙСЬКОВОГО КЕРІВНИКА ЯК ПРЕДМЕТ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ

*Анотація. Метою статті є визначення сутності феномену особистості сучасного військового керівника у вимірах соціально-філософської рефлексії. **Методологічними засадами дослідження стали** на комплементарних засадах потенціал екзистенціально-педагогічної антропології, діалектичний, феноменологічний, герменевтичний підходи, а також методологія структурно-функціонального і системно-теоретичного аналізу. Теоретико-методологічною основою дослідження є комплекс філософських, загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечує міждисциплінарний аналіз теоретичних рефлексій та практик виявлення феномену особистості сучасного військового керівника. **Наукова новизна полягає** у виявленні сутності феномену особистості сучасного військового керівника, розкритті людинотворчого потенціалу*

етики служіння в поєднанні з етикою відповідальності, які задають фактичній реальності формування особистості військового керівника контрфактичний імператив благоговіння перед життям. **Висновки.** За допомогою концепції габітусу (П. Бурдьє), для роз'яснення діючих механізмів здійснення тих або інших військових практик з'ясовано феномен особистості сучасного військового керівника. Військовослужбовці відрізняються від інших соціально-професійних груп суспільства особливістю інтересів у соціальній та інших сферах суспільної життєдіяльності, опосередкованих специфікою військово-професійної діяльності, яка полягає у використанні засобів збройного насильства. Габітус сучасного військового керівника це система стійких принципів поведінки, готовності та здатності виконувати завдання щодо надійного захисту Батьківщини від загроз у мирний час та за умов збройного конфлікту, підтримувати постійну бойову готовність, дисциплінованість, якісно володіти новітніми системами озброєння та технікою, нести особисту відповідальність за свідоме виконання вимог Конституції та законів України, військових статутів, Військової присяги, функціональних і службових обов'язків, наказів вищестоящих командирів і начальників, усвідомлювати суспільне призначення військової діяльності, її роль у збереженні миру на планеті, сумлінне виконання службових обов'язків.

Ключові слова: феномен особистості сучасного військового керівника, професіоналізм військового керівника, формування особистості, габітус.

PETROVA Luidmyla – Candidate of Philosophy Sciences, Scientific Secretary, Kharkiv National Air Force University named after Ivan Kozhedub, 77/79, Sumska str., Kharkiv, Ukraine, postal code 61023 (luida64p@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9341-1030>

BRYK Tetyana – Candidate of Pedagogic Sciences, Professor at the Foreign Language Department, Kharkiv National Air Force University named after Ivan Kozhedub, 77/79, Sumska str., Kharkiv, Ukraine, postal code 61023 (bellabryk18@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7138-2590>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.13>

To cite this article: Petrova, L., Bryk, T., (2022). Fenomen osobystosti suchasnoho vijs'kovoho kerivnyka yak predmet sotsial'no-filosofskoi refleksii. [Personality phenomenon of modern military leader as subject of socio-philosophical reflection] *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filosofiiia" – Human Studies. Series of «Philosophy»: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, № 44, 194–208, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.13>*

PERSONALITY PHENOMENON OF MODERN MILITARY LEADER AS SUBJECT OF SOCIO- PHILOSOPHICAL REFLECTION

Summary. *The purpose of the article is definition of the essence of personality phenomenon of modern military leader as subject of socio-philosophical reflection. **Methodological principles** of the study are potential of existential-pedagogical anthropology, dialectical, phenomenological, hermeneutical approaches, and also methodology of structural-functional and system-theoretical analysis. Theoretical and methodological basis of the study is complex of philosophical, general scientific and special methods which provides interdisciplinary analysis of theoretical reflections and practices of detection of personality phenomenon of modern military leader. **Scientific novelty.** Definition of essence of personality phenomenon of modern military leader, disclosure of human creative potential of service ethic in combination with ethics of responsibility which give to the actual reality counterfactual imperative of reverence for life in the process of forming personality of military leader. **Conclusions.** With the help of habitus concept (P. Burd'e) for explanation of operating mechanisms of realization of certain military practices the personality phenomenon of modern military leader was defined. Military personnel are different from other socio-professional groups of the society with peculiarity of interests in social and other spheres of public work, mediated by specificity of military professional activity, which is to use means of gun violence. Habitus of the modern military leader is a system of persistent principles of behavior, readiness and capability to carry out tasks concerning reliable protection of Motherland from the threats in peaceful*

time and in armed conflict, maintain constant combat readiness, discipline, master the latest weapons systems and equipment, take personal responsibility for conscious fulfillment of the requirements of the constitution, military statutes, Military oath, functional and job responsibilities, orders of superior commanders and chiefs, be aware of the social importance of military activity, its role in maintaining world peace, conscientious performance of official duties.

Key words: *the personality phenomenon of modern military leader, professionalism of military leader, personality forming, habitus.*

Постановка проблеми. Сьогодні як ніколи увага всього світу прикута до Збройних Сил України. Війна Росії проти України, ускладнення завдань по забезпеченню воєнної безпеки Вітчизни у трансформаційних геополітичних і соціально-економічних умовах, висувають все більш високі вимоги до формування особистості сучасного військового керівника. Керівників військових структур в усі часи вважали особливою групою, бо управління особовим складом із усіх видів людської діяльності є однією із найскладніших, найнапруженіших і найвідповідальніших.

Управлінська діяльність є одним із ключових напрямів діяльності офіцера. Адже відомо, що надійне управління військами завжди було одним із основних чинників досягнення перемоги в бою. Для цього необхідно створювати такі педагогічні умови при підготовці офіцера, щоб дії та вчинки, особистісні стосунки надавали йому необхідного духовно-патріотичного досвіду, який відповідав би суспільному ідеалу і вимогам життєдіяльності армії.

Питання феномену особистості досліджувалось багатьма науковцями. Водночас, незважаючи на такий широкий спектр дослідження, проблема феномену особистості сучасного військового керівника в сучасних умовах вивчена недостатньо.

Метою статті є визначення сутності феномену особистості сучасного військового керівника у вимірах соціально-філософської рефлексії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз світової філософської спадщини показує, що тією або іншою мірою, більш або менш глибоко, в тому або іншому аспекті розглядали феномен особистості томізм, неотомізм, марксизм, російська

класична філософія, персоналізм, екзистенціалізм, філософська антропологія та феноменологія.

Філософсько-освітня концептуалізація різних аспектів професійної підготовки і формування особистості військовослужбовця здійснена у працях А. Тихончука (2000), В. Ягупова (2008), В. Кротюка (2018), Т. Мацевка (2007), О. Панфілова (2018), Л. Гончаренка (2018), О. Кривоконя (2007) та ін. Проблема формування особистості сучасного військового керівника розглядається з акцентуванням різних версій етики відповідальності (Г. Йонас, К.-О. Апель, Е. Левінас, А. Єрмоленко, В. Малахов).

Основний матеріал. Під поняттям «військовий керівник» розуміємо військового професіонала, який займає керівну посаду і здійснює цілеспрямований вплив на підлеглий особовий склад (реалізацію управлінських функцій), що приводить підлеглих до усвідомленої та активної поведінки і діяльності. У цій діяльності має місце колективний суб'єкт діяльності, оскільки військовий керівник активно взаємодіє у процесі виконання службових завдань, як правило, не з окремим військовослужбовцем, а з групою військовослужбовців – військовим підрозділом, частиною, тобто – це діяльність щодо організації як діяльності кожного військовослужбовця так і спільної діяльності колективного суб'єкта діяльності – військового колективу (Yaгupов, 2008, p. 156). На нашу думку, ця властивість взагалі розглядається як «метадіяльність», а метою управлінської діяльності є забезпечення й організація ефективного функціонування певної організаційної системи, яка належить до особливого типу систем – соціотехнічних. Тому праця військового керівника включає два основних аспекти: забезпечення технологічного процесу та організація міжособистісної взаємодії. Управлінська діяльність військового керівника досить специфічна за її типовими умовами, які поділяються на зовнішні й внутрішні. До внутрішніх умов належить, зокрема, необхідність одночасного виконання різноманітних дій і вирішення багатьох завдань; суперечливість нормативних вимог до управлінської діяльності, їхня невизначеність, а часто – і відсутність (Tykhonchuk, 2000). До зовнішніх умов належить, у першу чергу, жорсткі часові обмеження; наявність високої відповідальності за кінцеві результати; нерегламентованість праці; обмежена кількість

ресурсів необхідних для виконання завдань; часте виникнення екстремальних і стресових ситуацій тощо (Войко, 2005).

Так, наприклад П. Чурмантаєв (2013) проблему екстремальності розглядає на основі розуміння філософами екзистенціалізму екзистенції. Оскільки екзистенція постає для екзистенціалістів проміжним буттям між буттям суспільства і буттям трансцендентним, тобто, характеризується інтенціональністю як спрямованістю на вихід за межі наявного, то найбільш наочно, з погляду екзистенціалістів, вона виявляється при потраплянні людини в так звані межові ситуації. Це стани якнайгострішого емоційного стресу, пов'язаного перш за все з переживанням страху смерті і абсурдності життя. У межовій ситуації людина знаходиться на межі моральної, інтелектуальної або фізичної загибелі. Різні екзистенціалісти прикордонну ситуацію визначають по-різному. У Мартіна Гайдегера це екзистенціальний страх, який на відміну від життєвого страху не пов'язаний з боязкістю втратити життя або життєві блага, а є боязкістю не знайти таке призначення, заради якого людина може добровільно пожертвувати життям і його благами (Khaidegger, 2009). Тільки актом свого вибору перед ніщою людина виявляє і для себе, і для світу, що буття «говорить» їй у цей момент. Важливо в зв'язку з цим звернути увагу на підхід екзистенціалістів до проблеми вибору людини. Так, у філософії Ж.-П. Сартра людина є відмінною від всіх природних істот, саме своєю здатністю вибирати саму себе, бути самою собою та нести відповідальність перед собою за свій вибір (Sartre, 1990). Іншими словами, вибір людини у Ж.-П. Сартра не узгоджується ні з якими соціальними нормами і встановленнями, але вибираючи себе, людина одночасно вибирає і все людство. У цілому методологічне значення філософії екзистенціалізму для нашого дослідження ми вбачаємо в тому, що тут людське життя розглядається як екзистенція, яка є принципово відкритою, конкретною і суб'єктивною. Ідея екзистенціальної відповідальності людини за своє життя стане ще однією методологічною засадою концептуалізації феномену особистості сучасного військового керівника у нашому дослідженні.

Варто сказати, що військові науковці говорять, що сьогодні лише 20% військовослужбовців належать до гармонійного типу особистості військовослужбовця (Kalagin, 2013, p. 103), тобто

гармонійно поєднують високий рівень професіоналізму з таким же високим рівнем соціальної відповідальності, що проявляється в готовності особистості взяти на себе відповідальність за соціальні наслідки воєнних, особистих та інших дій. На погляд Ю. Калагіна (2013, р.104) саме модель воїна-громадянина найбільше відповідає вимогам професійної армії XXI століття. Ми також з ним погоджуємося, але вважаємо, що професіоналізм разом із соціальною відповідальністю має поєднуватися з духовною культурою військового керівника. Особистість сучасного військового керівника – не лише цілеспрямована, але й самоорганізуюча система. Об'єктом її діяльності й уваги є не лише зовнішній світ, а й вона сама, що виявляється у відчутті свого «Я», в увявленні себе, в самооцінці, у програмі самовдосконалення, здатності до самостереження, самоаналізу, саморегуляції. Бути особистістю – означає здійснювати при необхідності вибір, оцінювати наслідки прийнятих рішень. За сучасних умов підготовка сучасного військового керівника має бути спрямована на активний пошук інноваційних форм і методів менеджменту військової освіти в контексті формування особистості та набуття майбутнім військовим керівником професіоналізму (Panfilov, Petrova (2018)). Визначальним соціально-психологічним смислом спільності військовослужбовців – надійно захищати Батьківщину, а при необхідності зі зброєю в руках стати на захист України та українського народу; похідними від нього є підтримка постійної бойової готовності, дисциплінованості, якісне володіння технікою, морально-психологічної готовності до виконання завдань військової діяльності, необхідність взаємовиручки.

Для розкриття феномену особистості військового керівника важливими є дослідження структури передрозуміння, здійснене М. Гайдеггером (2009), і розвинуте Х.-Г. Гадамером. Вони охарактеризували структуру передрозуміння як складне, багаторівневе утворення, складовими якого є авторитет, традиція, котрі і виступають об'єктивними умовами розуміння. Сукупність авторитетних висловів складає суть традиції і висловлює її наказовий авторитарний тон. Наказ авторитету є наказом минулого досвіду людини, що з'явився як свідчення правильності авторитету. Наказ авторитету традиції аналогічний наказу часу, наказу

самої історії. Наказ традиції виражає час, але є необоротним: те, що було правильним вчора для одного, може бути неправильним завтра для іншого. Тому людина зобов'язана вести з традицією вічний діалог. Гайдеггер зазначає, що першочергово та найчастіше «тут-буття» у своїй «турботі» не звернене до самого себе. А це означає, що найчастіше «тут-буття» занурене у модус «публічності», воно завжди живе, поводить себе «як усі інші» (Khaidegger, 2009). Філософська герменевтика наполягає на тому, що для розуміння людини необхідно зрозуміти умови її життя та її звичаї, думки і отримані знання, глибинні підстави її бажань і прагнень; необхідно відшукати індивідуальне в смисловому полі соціально-історичних установок і цінностей конкретної культури.

Суттєві наближення до розв'язання цього завдання були здійснені у сучасних соціологічних дослідженнях життєвих стратегій особистості. Саме П. Бурд'є (2001) позбавляє термін «публічність» від негативного, «моралізаторського» контексту. Габітус у нього завжди виступає як «розташований» та «схильний» (Burd'e, 2001, p. 114–117). Вчений визначає габітус як систему міцних набутих схильностей, які використовуються індивідами як активна здатність вносити зміни в певні структури, а також як вихідні установки, що породжують та організують практики самих індивідів. Аналіз наукових джерел свідчить про те, що габітусом сучасного військового керівника є система стійких принципів поведінки, готовності та здатності виконувати завдання щодо надійного захисту Батьківщини від загроз у мирний час та за умов збройного конфлікту, підтримувати постійну бойову готовність, дисциплінованість, нести особисту відповідальність за свідоме виконання вимог Конституції та законів України, військових статутів, Військової присяги, функціональних і службових обов'язків, наказів командирів і начальників, усвідомлювати суспільне призначення військової діяльності, її роль у збереженні миру на планеті, сумлінне виконання службових обов'язків.

Головною метою людини звичайно виступає намагання до суб'єктивного належного життя як ієрархічно організованої системи різноманітних видів діяльності, тобто жити певним чином. Військове покликання і бажання стати захисником Вітчизни

виконує функцію включення людини в суспільне життя індивідуально-певним чином, а саме шляхом присвячення себе справі захисту інтересів Вітчизни в лавах її Збройних Сил і відіграє роль чинника детермінації діяльності сучасного військового керівника, організації його життя, надання осмисленості, цілеспрямованості і результативності. Слід відзначити, що в Кодексі честі офіцера знайшли відображення основні особливості морального вигляду, етики військового керівника, які принципово відрізняють його від керівника в будь-якій іншій сфері діяльності. Головною особливістю є служіння Батьківщині, своїй країні, народові.

В сучасних умовах трансформація життя призвела й до формування такої галузі соціологічних досліджень як соціологія життя, де мова йде про стратегії життя людини. Усі сучасні дослідники даного проблемного поля відзначають суттєву плюралізацію стилів життя, що надзвичайно ускладнює проблему особистісного вибору між ними. При цьому іноземець, котрий потрапляє зараз в американське, англійське, японське або польське суспільство наших днів, повинен обирати не з чотирьох— п'яти основних класових стилів життя, але буквально з сотень різних можливостей, позаяк індивід сам стає структурою, що відтворює соціальне у своєму життєвому світі. Соціальне за цих умов стає предметом рефлексії і об'єктом індивідуальних рішень. Таким чином біографія стає фундаментальним рефлексивним проектом. Тобто особистість військового керівника, здійснюючи рефлексію, має самостійно обирати соціальну ідентичність, в якій втілюється той чи інший стиль життя, і тому уся відповідальність і ризики цього вибору покладаються саме на неї. Це актуалізує у процесі формування особистості військового керівника значення не тільки рефлексивних, але й саморефлексивних, духовних та інформаційних ресурсів. При цьому рефлексія є основою особистісної самореалізації майбутнього фахівця та передбачає самовдосконалення й саморозкриття усіх особистісних якостей, спрямованих на самоаналіз, саморозвиток і самоактуалізацію індивіда (Krotyuk; Petrova (2018)).

Найважливішим аспектом виявлення феномену особистості військового керівника є розуміння того, що військовослужбовці відрізняються від інших соціально-професійних груп

суспільства особливістю інтересів у соціальній та інших сферах суспільної життєдіяльності, опосередкованих статусом і функціональним призначенням збройних сил як соціального інституту; специфікою військово-професійної діяльності, яка полягає у використанні засобів збройного насильства для захисту Батьківщини (Goncharenko, 2008). Відтак, ми відносимо особистість військового керівника до професійного типу особистості. Засоби збройної боротьби є основною інтеграційною базою військової праці для досягнення армією своїх цілей. При цьому ускладнення бойової техніки та озброєння, організація бойової підготовки і управління, зростання вимог до підготовки військових фахівців-професіоналів також викликають до життя підвищення ролі моральних сил та моральних засобів впливу на військовослужбовців.

Аналізуючи проблеми формування особистості військового професіонала, О. Гончаренко (2008) акцентує увагу на тому, що найважливішими умовами досягнення високого професіоналізму офіцера є всебічний розвиток його загальних здібностей і перетворення загальнолюдських цінностей на його власні цінності, що складають духовний світ особистості військовослужбовця. Професіоналізм управлінської діяльності – це сукупність загальнотеоретичних, спеціальних військово-управлінських і психологічних знань, умінь і навичок, якими повинен володіти військовий керівник для ефективного її здійснення й корекції. У структурі особистості військового керівника можна виділити три основні групи складових. До першої групи слід віднести риси і характеристики, властиві людині від природи, або отримані нею на генетичному рівні. Такими рисами можна вважати своєрідний талант лідера та певну сукупність індивідуальних психофізіологічних якостей. Другу групу утворює сукупність якостей, прищеплених у процесі сімейного виховання та сформованих під час навчально-виховного процесу у загальноосвітніх та професійних закладах (висока професійна компетентність військового керівника у діяльності; загальна культура, ерудиція і кругозір військового керівника; професійна управлінська культура і бездоганне володіння сучасними управлінськими технологіями; педагогічна, моральна, економіко-правова культура). Нарешті, третю групу складають індивідуальні риси і якості,

що являють собою конкретний прояв знань, умінь і практичних навичок, отриманих людиною переважно в результаті професійного навчання та наступного самонавчання і самовиховання.

Виходячи з розглянутого трактування структури особистості керівника, професіоналізм військового керівника доцільно визначити саме як сукупність тих рис, якостей і характеристик, сформованих переважно у процесі фахової підготовки і виховання у системі військової освіти, які безпосередньо забезпечують можливість успішного виконання всієї множини професійних, управлінських функцій у військовій діяльності (Petrova, 2011). На сутність і зміст професіоналізму активно впливають сучасні глобалізаційні процеси, які постійно додають розмаїття й чисельності військових завдань і вимагають від професіоналів ще вищого рівня професіоналізму. Однак слід зауважити, що цей рівень не може обмежуватись лише кількісним зростанням знань, вмінь та навичок. Справжньому професіоналу необхідно знаходити оригінальні, нестандартні, несподівані для супротивника рішення.

Безсумнівно, що у своїй практичній діяльності військовий керівник— професіонал вирішує певну множину питань, пов'язаних з розробкою стратегії, координацією загальних зусиль щодо досягнення цілей, веденням переговорів з представниками зацікавлених організацій, створенням умов для розкриття і розвитку особистості підлеглого, підвищенням ефективності і якості праці та впровадженням ефективної системи стимулювання, з плануванням людських ресурсів. Діяльність з управління пов'язана з необхідністю діагностики, попередження, запобігання та конфліктів. Тактика дій військового керівника повинна полягати в умінні передбачати й розв'язувати конфлікти, а якщо контроль за перед конфліктною чи конфліктною ситуацією втрачений, керівник має бути готовий відновити його.

Висновок. За допомогою концепції габітусу (П. Бурдье), для роз'яснення діючих механізмів здійснення тих або інших військових практик з'ясовано феномен особистості сучасного військового керівника. Військовослужбовці відрізняються від інших соціально-професійних груп суспільства особливістю інтересів у соціальній та інших сферах суспільної життєдіяльності, опосередкованих специфікою військово-професійної діяльності, яка

полягає у використанні засобів збройного насильства. Останні, у свою чергу, відображаються на змісті основних соціально значущих якостях військовослужбовців.

Габітус сучасного військового керівника це система стійких принципів поведінки, готовності та здатності виконувати завдання щодо надійного захисту Батьківщини від загроз у мирний час та за умов збройного конфлікту, підтримувати постійну бойову готовність, дисциплінованість, якісно володіти новітніми системами озброєння та технікою, нести особисту відповідальність за свідоме виконання вимог Конституції та законів України, військових статутів, Військової присяги, функціональних і службових обов'язків, наказів вищестоящих командирів і начальників, усвідомлювати суспільне призначення військової діяльності, її роль у збереженні миру на планеті, сумлінне виконання службових обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тихончук А. О. (2000). Психологічні умови ефективної управлінської діяльності керівників військових колективів: Автореф. дис. канд. психол. наук: 20.02.02. *Національна академія прикордонних військ України ім. Б. Хмельницького*. Хмельницький, 2000. 20 с. укр. Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua>
2. Ягупов В. В. (2008). Суб'єктно-діяльнісний підхід як ефективна методологічна основа формування готовності військового керівника до управлінської діяльності. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. 2008. Вип. 17(21). С. 153–160.
3. Кротюк В.А., Петрова Л.О. (2018). Біографічний підхід до особливостей формування особистості сучасного військового керівника. *Вісник ХНПУ імені ГС Сковороди «Філософія»*. 2018. 2(46). С. 107–116.
4. Мацевко Т. М. (2007). Психологічні особливості розвитку управлінської компетентності офіцерів оперативного-тактичного рівня. *Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил: Соціальна філософія, психологія*. 2007. Вип. 2(28). С. 187–194.
5. Панфілов О. Ю., Петрова Л. О. (2018). Військова освіта – головна стратегія формування особистості сучасного військового керівника. *Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Сер. Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2018. № 3(38). С. 67–79.
6. Гончаренко О. Л. (2008). Конкретно-історична модифікація процесу формування особистості військового професіонала в контексті соціально-філософського аналізу. *Наукові записки Харківського військового університету. Соціальна філософія*. 2008. Вип. 1(30). С. 175–183.

7. Кривоконь О.Г. (2007). Чинники соціального формування особистості в умовах розбудови інформаційного суспільства (соціально-філософський аналіз): Автореф. дис. канд. філософ. наук : 09.00.03. *Харківський військовий університет*. Харків, 2007. 22 с.

8. Бойко О.В. Формування готовності до управлінської діяльності у майбутніх магістрів військово-соціального управління: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Інститут педагогіки і психології проф. освіти АПН України. К., 2005. 20 с. укр. Режим доступу: <http://www.disser.com.ua/contents/40514.html>

9. Чурмантаєв П. С. (2013). Світоглядно-методологічні засади гуманітарної підготовки фахівців для діяльності у екстремальних соціальних ситуаціях: Автореф. дис. канд. філософ. наук : 09.00.10; *Харк. Нац. пед. універ. ім. Г.С. Сковороди*. Х., 2013. 21 с. укр.

10. Хайдеггер М. Онтологія (герменевтика фактичності); (феноменологічний шлях герменевтики фактичності); [пер. с нем І.Інішева]; *Докса*. 2009. Ч. 2. Вып. 14. С. 342–359.

11. Сартр Ж., Ницше Ф., Фрейд З., Фромм Э., Камю А. (1990). Экзистенциализм – это гуманизм, [Пер. с фр.] Сумерки богов. М. : Политиздат. 1990. С. 319–344.

12. Калагін Ю. А. (2013). Початок військової кар'єри в Україні. *Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. Серія: Соціологія*. 2013. № 5(97). С. 103–105.

13. Бурдьє П. (2001). Практический смысл; [пер. с фр. общ. ред., пер. и послесл. Н. А. Шматко]; СПб : Алетейя; М : Ин-т эксперим. социологии, 2001. 562 с.

14. Петрова Л.О. (2011). Розуміння сутності професіоналізму військового керівника в контексті загальнокультурної підготовки. *Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Сер. Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2011. № 8. С. 60–69.

REFERENCES

1. Tykhonchuk A.O. (2000). *Psykholoqichni umovy efektyvnoi uprav-lins'koi diyal'nosti kerivnykiv vijs'kovykh kolektyviv* [Psychological conditions of effective managerial activity of leaders of military teams] PhD abstract, *Khmel'nytskyj: National Academy State Border guard service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky* [in Ukrainian].

2. Yagupov V.V. (2008). Sub'ektno-diyal'nisnyj pidkhd yak efektyvna metodologichna osnova formuvannya gotovnosti vijs'kovo-ho kerivnyka do uprav-lins'koi diyal'nosti [Subject-active approach as effective methodological base for forming readiness of military leader for managerial activity] *Problemy ta perspektyvy formuvannya natsional'noi humanitarno-tekhnichnoi elity*, vol. 17, no. 21, pp. 153–160 [in Ukrainian].

3. Krotyuk V.A., Petrova L.O. (2018). Biographichnyj pidkhhid do osoblyvostej formuvannya osobystosti suchasnoho vijs'kovoho kerivnyka [Biographical approach to peculiarities of modern military leader]. *Visnyk KhNPU imeni G.S. Skovorody «Filosofiya»*, vol. 2, no. 46, pp. 107–116 [in Ukrainian].

4. Matsevko T.M. (2007) Psychologichni osoblyvosti rozvytku upravlins'koi kompetentnosti ofitseriv operatyvno-taktychnoho rivnya [Psychological peculiarities of development of managerial competence of the officers of operational tactical level]. *Naukovi zapysky Kharkivc'koho universytetu povitryanykh syl. Sotsial'na filosofiya, psykholohiya*, vol. 2, no. 28, pp. 187–194 [in Ukrainian].

5. Panfilov O.Yu., Petrova L.O. (2018). Vijs'kova osvita–holovna strategiya formuvannya osobystosti suchasnoho vijs'kovoho kerivnyka [Military education–mainstrategy for forming personality of modern military leader]. *Visnyk Natsional'noi yurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Ser. Filosofiya, filosofiya prava, politologiya, sotsiologiya*, vol. 3, no. 38, pp. 67–79 [in Ukrainian].

6. Goncharenko O.L. (2008). Konkretno-istorychna modyfikatsiya protsesu formuvannya osobystosti vijs'kovogo profesionala v konteksti sotsial'no-filosofs'kogo analizu [Specific historical modification of the process of forming the personality of a military professional in the context of socio-philosophical analysis]. *Naukovi zapysky Kharkivc'koho vijs'kovoho universytetu*, vol. 1, no. 30, pp. 175–183 [in Ukrainian].

7. Kryvokon' O.G. (2007). Chynnyky sotsial'noho formuvannya osobystosti v umovakh rozbudovy informatsijnoho suspil'stva (sotsial'no-filosofskij analiz [Factors of personality social forming in the condions of re-building informative society (socio-philosophical analysis)] PhD abstract, *Kharkivc'ki vijs'kovi universytet* [in Ukrainian].

8. Boyko O.V. (2005). Formuvannya hotovnosti do upravlins'koi diyal'nosti u maibutnikh magistriv viiskovo-sotsial'nogo upravlinnya [Forming readiness for managerial activity of prospective masters of military social administration] (PhDabstract), Kyiv : *Institute of Pedagogyand Psychology of Professional Education of National Academy of Educational Sciences of Ukraine* [in Ukrainian].

9. Churmantaev P.S. (2013). Svitoglyadno-metodologichni zasady humanitarnoi pidgotovky fakhivtsiiv dlya diyal'nosti u ekstremal'nykh sotsial'nykh sytuatsiyakh [Ideological and methodological foundations of humanitarian training of specialists for activity in the extreme social situations] PhD abstract, Kharkiv : *Kharkiv National Pedagogical university named after G.S. Skovoroda* [in Ukrainian].

10. Khaidegger M. (2009). Ontologiya (germenevtika faktychnosti); (fenomenologicheskij put' germenevtiki faktichnosti [Ontology (hermeneutics of facticity); (phenomenological path of hermeneutics of facticity)]. *Doksa*, P. 2, no. 14, pp. 342–359 [in Russian].

11. Sartr Zh.P. (1990). *Ekzistentsializm – eto gumanizm* [Existentialism – this is humanism]. Moscow : Politizdat [in Russian].
12. Kalagin Yu. A. (2013). Pochatok vijs'kovoï kar'ery v Ukraini [Start of military career in Ukraine]. *Grani*, vol. 5, no. 97, pp. 103–105 [in Ukrainian].
13. Burd'e P. (2001). Prakticheskij smysl [Practical Sense]. Saint Petersburg : *Aleteiya* [in Russian].
14. Petrova L.O. (2011). Rozuminnya sutnosti professionalizmu vijs'kovoho kerivnyka v konteksti zagal'nokul'nurnoi pidgotovky [Understand in gessence of professionalism of military leader in the context of general cultural training]. *Visnyk Natsional'noi yurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho*, no. 8, pp. 60–69 [in Ukrainian].